

GANDHI DUPĂ GANDHI!

Viorel Cruceanu

Istoria Indiei din ultimul pătrar al veacului trecut a fost dominată de asasinarea a două ilustre personalități politice, mamă și fiu: Indira Gandhi, respectiv Rajiv Gandhi. Comisiile de anchetă, ce au investigat condițiile producerii atentatelor, au exclus tezele „**vendetei politice**” (lupta pentru putere, cauza atâtor lovituri de stat în „lumea a treia”) sau a „**conspirației externe**” (amestecul serviciilor secrete străine, în special al CIA). Ele au evidențiat profunde particularități locale: de factură religioasă (în cazul Indirei) și de factură etnică (în cazul lui Rajiv). După o îndelungată gestație, aceste tensiuni s-au dezlănțuit aproape spontan, ținta lor fiind factorii decidenți ai momentului.

Indira Gandhi se numără, indubitabil, printre personalitățile politice care au marcat istoria secolului al XX-lea. Frumoasă, elegantă și spirituală, Indira posedă acel patos intrinsec din care se plămădesc destinele excepționale. Dincolo de calitățile individuale, ea a împrumutat câte ceva și din măreția a două puternice caractere: Mahatma Gandhi, întâmplarea voind să-i poarte numele, și Jawaharlal Nehru, ilustrul său tată. Copilăria petrecută în preajma lui Gandhi și ascendența familială i-au pecetluit, **a priori**, soarta. Fără a se pune problema unei alte opțiuni, ea a fost asimilată, încă din copilărie, „istoriei politice a Indiei”¹, reprezentând cea de-a „treia generație a unei familii angajate de timpuriu în mișcarea pentru independența țării”². Precedentul l-a creat bunicul său, Motilal Nehru, membru „al unei familii de brahmani foarte bogați”³, devenit un eminent membru al „**Congresului Național Indian**” (CNI), fondat în 1885, la Bombay. În momentul nașterii nepoatei⁴, el era deja un apropiat colaborator al lui Mahatma Gandhi, abia reîntors din Africa de Sud (unde a activat, ca tânăr jurist, în slujba comunității indiene de aici, în perioada 1893-1914). Gandhi a trăit în Africa⁵ mai multe experiențe umiltoare, fapt ce l-a condus spre elaborarea unei doctrine originale: „rezistența pasivă” sau „nonviolența”⁶. Sprijinit și de Motilal Nehru, Gandhi a reușit, treptat, să impună

¹ Stéphanie Tawa Lama, *L'Inde à l'épreuve de la démocratie: Le cas Indira Gandhi*, în *L'Histoire*, no. 251, févr. 2001, p. 60.

² *Ibidem*.

³ Cf. *Le Nouvel Afrique-Asie*, no. 175, avr. 2004, p. 78.

⁴ Indira s-a născut pe 19 noiembrie 1917, la Allahabad, cu trei decenii înainte de independență.

⁵ Vezi Viorel Cruceanu, *Gandhi și Africa*, în *Dosarele Istoriei*, nr. 6/82, iun. 2003, p. 38-41.

⁶ Despre doctrina lui Mahatma vezi: Johanna McGeary, *Mohandas Gandhi*, în *Time International*, vol. 154, no. 27, December 31, 1999, p. 90; J. Nehru, *Descoperirea*

tactica sa și celorlalți lideri ai Congresului. În spiritul pacifist al lui Gandhi s-a format și fiul lui Motilal, avocatul de mare perspectivă, Jawaharlal Nehru. Acesta s-a afirmat atât de repede încât, din 1928, Mahatma i-a transmis conducerea CNI, Nehru junior devenind executorul testamentului politic al marelui gânditor (în momentul independenței Indiei, la 15 august 1947, Jawaharlal Nehru a preluat funcția de prim-ministru; Mahatma, care s-a dedicat „educării poporului”, a sfârșit asaninat, la 30 ianuarie 1948, victimă a unui fanatic hindus).

Datorită activismului politic, tatăl Indirei a făcut în repetate rânduri cunoștință cu închisorile coloniale, totalizând nouă ani de detenție, în perioada 1921-1944. Moartea prematură a soției sale, Kamala Kaul, în februarie 1936, a transformat-o pe Indira, unicul copil, în „stăpâna casei” Nehru. A fost ucenicia politică a adolescenței care îi cunoaște direct pe toți liderii CNI. În paralel cu găzduirea ședințelor conspirative ale partidului, Indira urmează cursurile Universității, unde are ca profesor pe marele filosof și poet Rabindranath Tagore (laureat al Premiului Nobel pentru Literatură, în 1913). Apoi, pleacă în Anglia (1937), pentru a studia istoria și antropologia la Oxford. Aici l-a cunoscut pe Feroze Gandhi, alesul inimii sale, cei doi tineri căsătorindu-se în 1940, după reîntoarcerea în patrie. Aparținând micii comunități **parsi** (originară din Iran), Feroze era, printr-o simplă coincidență, purtătorul unui nume venerat. Prin mariaj, Indira a moștenit patronimicul, onorându-l ca pe un sacerdoțiu, inclusiv după divorț⁷ (împreună au avut doi fii: Rajiv, născut în 1944, și Sanjay, născut în 1946). Ea s-a folosit, peste ani, de numele Gandhi, chiar ca beneficiu politic. Se spune că, în fața mulțimilor de țărani, Indira evita să recunoască faptul că omonimia cu Gandhi „se datora doar hazardului” determinat de „căsătoria cu un obscur student”⁸

După modelul tatălui său, Indira s-a implicat în acțiunile contestatare ale CNI (la care a aderat în 1936, imediat după decesul mamei). Englezii nu au cruțat-o și, ca intimidare, au aruncat-o în temniță (septembrie 1942-mai 1943). Cele două nașteri succesive i-au impus retragerea temporară din viața publică. La scurt timp, India a devenit independentă sub conducerea lui Nehru. Evenimentele din 1947 s-au transformat din sărbătoare în tragedie, fosta „perlă a Coroanei britanice” desirându-se, într-o baie de sânge, în două state suverane: India hinduistă și Pakistanul musulman⁹ (acesta din urmă divizat, la rândul său, în Pakistanul de Vest și Pakistanul de Est, aflate la 1.700 kilometri distanță și

Indiei, București, Editura de Stat pentru Literatura Politică, 1956, p. 490; Mihai Martiș, **De la Bharata la Gandhi**, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 310.

⁷ Cei doi s-au despărțit **de facto**, dar nu și **de jure**, în 1952; Feroze a murit în 1960.

⁸ Cf. *L'Événement du Jeudi*, no. 342, du 23 au 29 mai 1991, p. 42.

⁹ Despre ororile acelor momente vezi excelentul roman al lui Manohar Malgonkar, **Meandrele Gangelui**, București, Editura Univers, 1988, 448 p.

separate de... India).

Nehru a dobândit rapid statura unuia dintre cei mai proeminenți lideri din „lumea a treia” (de altfel, alături de egipteanul Nasser și iugoslavul Tito, a fost cofondator al **„Mișcării de Nealinieri”**, concepută drept o opțiune de respingere a blocurilor). În tot acest timp, Indira a rămas în umbră, dedicându-se cu entuziasm „responsabilităților sale domestice”¹⁰ Numai că, Nehru, care-și cunoaștea foarte bine progenitura, a decis altceva: în 1959, Indira a fost numită președintă a CNI. Cunoscătorii afirmă că „este dificil de înțeles de ce Nehru, atât de atașat principiului alegerilor democratice, și-a promovat astfel fiica”¹¹. Prin această mișcare, Indira dobânda o nouă efigie: „încă de atunci apărea ca moștenitoarea politică a lui Nehru”¹² Totuși, ascensiunea ei nu a fost fulminantă. În 1964, la moartea lui Nehru, obținea doar portofoliul informațiilor și radiodifuziunii în guvernul format de Lal Bahadur Shastri, apropiat colaborator al tatălui său. Indira ar fi rămas multă vreme în poziții subalterne dacă popularul și competentul Shastri¹³ nu s-ar fi stins din viață la numai 62 de ani, în ziua de 11 ianuarie 1966, datorită unui atac de cord (rezultat al epuizării acumulate în timpul intenselor negocieri de pace, purtate la Tașkent, în Uzbekistanul sovietic, cu președintele Pakistanului, feldmareșalul Mohammad Ayub Khan, în urma conflictului indo-pakistanez din 1965). Dispariția neașteptată a lui Shastri a generat o surpriză în plus: propulsarea fiicei lui Nehru, la 19 ianuarie 1966, în fotoliul de prim-ministru. La numai 48 de ani, femeia de o „noblețe imuabilă”¹⁴, prelua conducerea unei națiuni de 500.000.000 de suflete. Dovedindu-se extrem de abilă „ea a dominat cu autoritate, timp de două decenii, scena politică internă”¹⁵, perioadă ce a inclus două guvernări: 19 ianuarie 1966-22 martie 1977 și 14 ianuarie 1980-31 octombrie 1984.

Prima guvernare a Indirei s-a circumscris, în mare măsură, unei mode specifice epocii: apelul la ideile de inspirație socialistă. Acest fapt a însemnat: naționalizarea principalelor ramuri industriale și a marilor instituții bancare, repetate reforme agrare, reforme sociale și culturale etc.¹⁶, iar în plan extern, susținerea consecventă a Mișcării de Nealinieri. Tot pe plan extern, Indira a întreținut „relații privilegiate” cu URSS, reliefate de semnarea, împreună cu Leonid Brejnev, în 1971, a „Tratatului de pace, prietenie și cooperare” Actul

¹⁰ S. Tawa Lama, *op.cit.*, p. 62.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ „Shastri” este de fapt un titlu, acordat posesorilor diplomei universitare în filosofia sanscrită.

¹⁴ Cf. *Temps Nouveaux*, no. 46, nov. 1987, p. 14.

¹⁵ *Time International*, vol. 151, no. 15, April 13, 1998, p. 47.

¹⁶ B. Jordan, A. Lenz, **100 de personalități ale secolului – politicieni**, București, Editura All, 2000, p. 66; vezi și M. Martiș, *op.cit.*, p. 326; *Lumea*, nr. 3, 12 ian. 1978, p. 13.

avea menirea, fără nici o îndoială, să consolideze o durabilă alianță, politică și militară, indo-sovietică. Unii observatori nu au ezitat, din aceste considerente, să eticheteze India drept „un satelit”¹⁷ al URSS. Era o apreciere pripită și exagerată, puterea de la Kremlin mulțumindu-se să constate că «India nu va aluneca spre dreapta»¹⁸ În fapt, Indira promova o „**Realpolitik**”, moștenită chiar de la Nehru. În 1964, cu puțin timp înainte de a muri, tatăl său, „speriat de China [după conflictul dramatic de frontieră, soldat cu pierderi teritoriale, din 1962 – **nota.ns.**], s-a orientat către Moscova, cerând armele pe care Statele Unite i le refuzase”¹⁹ Apropierea indo-sovietică a dus la crearea unei „axe” Washington-Pekin-Islamabad ce avea să reprezinte marea dilemă de politică externă a Indiei. Deși a menajat SUA, relațiile fiind normale (dar nu cordiale!), observatorii occidentali au ținut să evidențieze că șefa guvernului de la New Delhi era „mult mai promptă în a critica SUA, decât în a condamna URSS”²⁰

Acest context geopolitic a făcut-o să acorde o atenție specială politicii de înarmare, principalul partener fiind, lesne de înțeles, URSS. Indira a avut o mare ambiție: să introducă India în „clubul” restrâns al puterilor nucleare. Visul a devenit realitate în 1974 când a fost efectuată prima explozie nucleară indiană. În replică, americanii și chinezii au ajutat Pakistanul să dobândească un statut similar.

Eforturile pentru înarmare au determinat, la jumătatea anilor șaptezeci, simultan cu primul „șoc” petrolier, o degradare accentuată a ambientului social: inflație, greve interminabile (în special la căile ferate, fapt ce deregla întreaga economie), apariția unei mișcări maoiste în estul țării etc. La acestea s-a adăugat un element ce a șifonat imaginea primului ministru: acuza de fraudă electorală, în timpul alegerilor din 1971, într-o circumscripție electorală din statul Uttar Pradesh. Târâtă prin tribunale (ianuarie-iunie 1975), de adversarul său politic, Raj Narain, Indira a pierdut procesul, fiind declarată neeligibilă pe o perioadă de șase ani²¹ Tensiunea la care a fost supusă a condus-o spre două grave erori politice: instituirea stării de urgență și sterilizarea forțată a bărbaților în scopul reducerii nașterilor.

Nesigură de rezultatul alegerilor programate pentru 1976, Indira a recurs la un gest fără precedent în istoria Indiei independente: decretarea stării de urgență în noaptea de 25/26 iunie 1975. Actul a fost justificat patetic: «Este de datoria noastră să salvăm unitatea și stabilitatea națională într-un moment în care un program de dezordine a fost pregătit pentru a zdruncina legea și ordinea

¹⁷ Cf. *L'Express*, no. 1488, 19 jan. 1980, p. 50.

¹⁸ **Ibidem.**

¹⁹ **Ibidem;** despre relațiile cu URSS, respectiv R.P. Chineză, vezi Michel Boivin, **Istoria Indiei**, București, Editura Corint, 2003, p. 118.

²⁰ *L'Express*, no. 1488, p. 50.

²¹ *Lumea*, nr. 26, 26 iun. 1975, p. 32.

în țară»²². Amintind de asasinarea ministrului căilor ferate și de atentatul la viața procurorului suprem al Indiei, premierul adăuga că guvernul este obligat să stopeze «tendențele spre haos politic și economic ale forțelor de dreapta și extremiste»²³. Numai că, prin „forțe de dreapta” și „extremiste”, Indira înțelegea întreaga opoziție, cu excepția P.C. Indian (pro-sovietic). Măsurile excepționale au însemnat: amânarea alegerilor, interzicerea manifestațiilor publice, suspendarea activității celor 26 de partide politice (inclusiv a celui de-al doilea partid comunist, dar pro-chinez), instituirea cenzurii presei și arestarea a peste 600 de lideri ai opoziției.

Presa occidentală a reacționat, în cea mai mare parte, negativ. Astfel, pe un ton din care lipsea politețea, se afirma că „Indira Gandhi are pielea mai aspră decât vacile sacre din Delhi”²⁴, apreciindu-se, de o manieră voit exagerată, că întreaga sa operă politică a fost „o lovitură de stat permanentă”²⁵. Asemenea atitudini ostile au fost încurajate și de stângăciile serviciului de imagine al CNI. Detașându-se de realitate, acesta a promovat o variantă locală de cult al personalității, încununat de sloganul «**Indira is India and India is Indira**»²⁶.

„Programul controlat al nașterilor” a fost inspirat premierului de Sanjay Gandhi, considerat „fiul preferat” și „principala sa slăbiciune”²⁷ Indira dorea, precum odinioară Nehru, ca prin Sanjay să asigure continuitatea „dinastiei” Gandhi. Așa se explică de ce, fiul său cadet juca „un rol tot mai mare pe scena politică indiană”²⁸. Ideea lui Sanjay a condus la sterilizarea a milioane de indieni (de altfel, ușor de indus în eroare), dar și la o depreciere pe măsură a popularității mamei sale, în special în rândurile electoratului feminin. În ciuda tuturor semnalelor, Indira nu a reușit să evalueze corect „gradul de degradare al propriei imagini”²⁹. Trecând peste obiecțiile lui Sanjay, a ridicat starea de urgență și a restaurat libertățile democratice, în ianuarie 1977. Mai mult, fiind convinsă că acum va ieși învingătoare, a convocat noi alegeri la 16-20 martie 1977. Rezultatul a surprins doar pe Indira: CNI a cunoscut o înfrângere usturătoare (153 mandate, față de cele 271 ale coaliției „**Bharatiya Janata Party**”), prima în cei 30 de ani de independență ai Indiei (CNI își adjudecase toate consultările electorale anterioare: 1952, 1957, 1962, 1967 și 1971)³⁰.

În opoziție viața nu a fost ușoară, dar Indira s-a adaptat repede. Așa cum

²² Idem, nr. 27, 3 iul. 1975, p. 23.

²³ Idem, nr. 28, 10 iul. 1975, p. 20; vezi și idem, nr. 9, 24 febr. 1977, p. 13.

²⁴ Cf. *L'Événement du Jeudi*, no. 342, du 23 au 29 mai 1991, p. 42.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ S. Tawa Lama, *op.cit.*, p. 63.

²⁷ *Ibidem*, p. 64.

²⁸ *Lumea*, nr. 27, 3 iul. 1980, p. 39.

²⁹ S. Tawa Lama, *op.cit.*, p. 64.

³⁰ Vezi *Lumea*, nr. 15, 7 apr. 1977, p. 30.

în noiembrie 1969 a depășit cu bine sciziunea elementelor conservatoare din CNI, la fel, în ianuarie 1978, ea a evitat marginalizarea pregătită de „baronii” partidului, creându-și propriul „congres”: CNI-I (I de la Indira). Aleasă deputat, într-un scrutin parțial din 1978, fostul premier a declanșat o operațiune de seducție a electoratului după o „rețetă” al cărei secret îi aparținea în exclusivitate. Acțiunea i-a fost facilitată de atitudinea revanșardă (amenințată cu trimiterea în închisoare) și, mai ales, guvernarea dezastruoasă a BJP, în frunte cu Morarji Desai (fost veteran CNI, șeful transfugilor din 1969). Prin urmare, în ianuarie 1980, gruparea „Janata” s-a văzut nevoită să convoace alegeri parlamentare anticipate. În timpul campaniei electorale, desfășurată sub sloganul „**Salvați India**”, Indira a justificat excesele perioadei de excepție. Apelând la un registru variat, ea a pornit de la argumente sentimentale: «Asupra mea au fost aruncate tot felul de învinuiri mincinoase, dar poporul indian mă cunoaște din copilărie. Întreaga mea viață a fost pusă în slujba poporului»³¹, pentru ca, în final, să facă loc reflecției politice: starea de urgență a reprezentat «un tratament de șoc necesar într-o situație de excepție, care nu este necesar să se repete»³². Alegerile s-au finalizat cu o victorie spectaculoasă a CNI(I): 42,7 din voturi (care i-au asigurat peste 2/3 din locurile Parlamentului), comparativ cu doar 19% pentru coaliția Janata³³. S-a vorbit chiar de o strălucită revanșă a Indirei care declara euforic: «numele meu a fost suficient pentru a asigura succesul partidului»³⁴. Începea cea de-a doua guvernare (1980-1984) care, în mod normal, trebuia să dureze până în 1985.

Dacă în timpul primului mandat al Indirei piatra de încercare a guvernării a reprezentat-o Cașmirul (generator a trei conflicte armate indo-pakistaneze), în schimb, în cel de-al doilea mandat, ea s-a confruntat cu o sfidare nouă, dar nu mai puțin gravă: tendințele centrifuge ale comunității sikh. Noul focar de tensiune se situa în NE Indiei, în statul Pundjab, unde sikhii reprezentau 80% din populația de 12.000.000 locuitori³⁵. Denumirea de „**sikh**” nu are o conotație etnică ci una religioasă: „sikh” se traduce prin „discipol”, adică adept al unui „guru” („guru” fiind un „învățător”, o „somitate” spirituală hinduisă). Întemeiat la cumpăna secolelor XV-XVI, curentul sikh s-a delimitat de hinduism, din care se trăgea, respingând tradiționalul sistem al castelor. O altă deosebire consta în faptul că, sub influența islamului, sikhismul a adoptat monoteismul. De asemenea, condamnând prejudecățile misogine ale hinduismului și islamismului (con: lerate pentru aceasta drept „religii severe”), succesivii guru sikhi s-au situat pe poziții înaintate în ce privește statutul femeii. Ei apreciau că „femeile

³¹ Idem, nr. 27, 3 iul. 1975, p. 23.

³² Idem, nr. 51, 13 dec. 1979, p. 13; vezi și idem, nr. 3, 17 ian. 1980, p. 10.

³³ M. Boivin, *op.cit.*, p. 127.

³⁴ *L'Express*, no. 1488, p. 51.

³⁵ Cf. *Jeune Afrique L'intelligent*, no. 2180-2181, du 21 oct. au 3 nov 2002, p. 72.

erau esențiale pentru umanitate și că până și cel mai important bărbat trebuie să fi fost născut de o femeie”. Or, peste timp, tocmai doi „discipoli” aveau să curme viața unei femei strălucite precum Indira Gandhi.

Trebuie spus că, totuși, „mulți [sikhi] s-au integrat societății indiene”³⁶, un exemplu demn de menționat fiind Giani Zail Singh, ce exercita funcția de președinte al Republicii exact în această perioadă (1982-1987). Îndemânatici, ei practicau numeroase meserii, excelând în domeniul militar. Deși, aparent, reprezentau o comunitate monolitică, în realitate se manifestau și curente divergente, fiind „dezbinați de lupta pentru supremație în provincie”³⁷. Mai mult, la începutul anilor '80, o însemnată facțiune sikh s-a radicalizat și, impunându-se în partidul „**Akhali Dal**” (creat încă în 1925), pretindea proclamarea unui stat propriu (în esența sa o teocrație), numit **Khalistan**. Extremitățile sikh au încercat să-și impună dezideratele ocupând, în iulie 1982, „**Templul de Aur**” din Amritsar (întemeiat către 1600, de gurul Arjan), locul sfânt al sikhismului. Pe bună dreptate s-a afirmat că lăcașul de cult s-a transformat în „statul major al activităților teroriste”³⁸, care acum depășeau chiar și granițele Pundjabului. Mai trebuie scos în evidență faptul că nu au lipsit nici coliziunile externe, extremiștii sikh fiind activ susținuți de regimul islamisto-dictatorial din Pakistan, al generalului Mohammad Zia-ul-Haq. De altfel, pe teritoriul țării vecine li s-a facilitat deschiderea a nu mai puțin de 22 tabere de antrenament militar³⁹.

Indira, „grijulie de unitatea unei Indii pe care o dorea laică”⁴⁰, nu putea tolera la infinit acest focar secesionist. Din ordinul său, armata indiană a declanșat, la 5 iunie 1984, operațiunea „**Blue Star**” („Steaua albastră”): luarea cu asalt a „**Templului de Aur**”. A fost un adevărat masacru: armata indiană a pierdut 700 de oameni, iar extremiștii au înregistrat 1.000 de morți. Răzbunătorii „discipoli” nu au iertat impietatea Indirei și, pe bună dreptate s-a spus că, prin ordinul dat, premierul indian „și-a semnat propria sentință de condamnare la moarte”⁴¹. Într-adevăr, ea s-a prăbușit sub gloanțe, cinci luni mai târziu, la 31 octombrie 1984.

Filmul asasinatului este extrem de interesant. El poate fi refăcut datorită celor 18 luni de anchetă ale „**Comisiei Thakkar**”, finalizate cu un raport cuprins în patru volume. Analiza începe cu zilele premergătoare atentatului, când Indira s-a aflat într-un turneu electoral în statul Orissa. În mod

³⁶ **Ibidem**.

³⁷ *Lumea*, nr. 48, 23 nov. 1978, p. 32; despre „problema” sikh vezi și M Boivin, **op.cit.**, p. 129.

³⁸ *Temps Nouveaux*, no. 25, juin 1988, p. 14.

³⁹ **Ibidem**.

⁴⁰ *Jeune Afrique L'intelligent*, no. 2180-2181, p. 72.

⁴¹ *L'Événement du Jeudi*, no. 342, p. 42.

premonitoriu, pe 30 octombrie, a rostit o frază, care a atras atenția **post-factum**: «Sunt sigură că fiecare picătură din sângele meu va face națiunea indiană mai tare și mai puternică»⁴².

În aceeași seară, la orele 21⁰⁰, Indira a revenit la New Delhi; a doua zi, o aștepta un program foarte încărcat. De la cameristul său, comisia a aflat că, pe 31 octombrie, Indira se trezise înainte de orele șapte dimineața. Și-a făcut pe îndelete toaleta (coafat și machiat), după care a urmat o înregistrare TV pentru o emisiune animată de cunoscutul regizor și actor britanic, Peter Ustinov. Odată încheiată întrevederea cu Ustinov, ea a părăsit reședința oficială de pe „**Safdarjung Road**”, nr. 1, îndreptându-se, printr-o curte interioară, spre un alt pavilion, situat în imediata apropiere, pe „**Akbar Road**”, nr. 1, locul obișnuit de audiențe matinale. Pe această scurtătură, folosită zilnic, se aflau postate două din gărzile sale de corp, de origine sikh: Beant Singh și Satwant Singh.

Interesant este faptul că, la scurt timp după evenimentele de la Amritsar, șefii serviciilor de informații au decis înlăturarea persoanelor sikh din dispozitivul de securitate al premierului. Acțiunea avea să fie zădărnicită chiar de Indira care, conform depoziției asistentului său, R.K. Dhawan, a decis, după numai zece zile, reîncadrarea celor concediați. Ea și-a motivat gestul prin aceea că «primul ministru nu are dreptul moral să dea exemplul de intoleranță religioasă»⁴³. Cert este că, după intervenția premierului nu s-a întâmplat nimic suspect, deși serviciile de informații emiteau, în continuare, analize alarmiste.

Trecerea lunilor de vară, fără incidente, a adormit vigilența șefului serviciului de protecție al primului ministru, comisarul de poliție H.D. Pillai. De aceeași manieră s-a comportat, în fatidica zi de 31 octombrie, și inspectorul Raghuraj Singh (totuși, un sikh!), care nu a mai procedat la verificarea de rutină a posturilor de pază și a persoanelor din fiecare post. Dacă și-ar fi făcut datoria, el ar fi constatat că Satwant Singh a preluat „postul nr. 4” fără a fi autorizat și că, Beant Singh, complicele său, i s-a alăturat, deși era în tură liberă. Pe bună dreptate Raportul „**Comisiei Thakkar**” apreciază că „dacă persoanele însărcinate cu asigurarea protecției primului ministru și-ar fi îndeplinit corect atribuțiile, atunci tragedia sângeroasă nu ar mai fi avut loc”⁴⁴.

Ultimele clipe de viață ale Indirei sunt relatate de R.K. Dhawan: «Doamna Gandhi a părăsit reședința îndreptându-se spre „**Akbar Road**”, nr. 1. Tocmai îmi vorbea, apropiindu-se cu pași hotărâți de porțile ce despărțeau cele două reședințe. Mă aflam în spatele ei, la o distanță de 6 la 9 degete, ușor spre stânga. Ofițerul de poliție, Narain Singh [un alt sikh – *nota.ns.*], care ținea o umbrelă deasupra primului ministru, se găsea la doi pași spre dreapta, puțin în urmă.

⁴² **La meurtre d'Akbar Road**, în *Temps Nouveaux*, no. 45, 7-13 nov. 1989, p. 20.

⁴³ *Ibidem*, p. 21.

⁴⁴ *Ibidem*.

Schimbând cele câteva cuvinte cu Indira Gandhi, priveam țintă, în pământ, înaintea mea. În momentul în care ne aflam la vreo zece pași de poartă, am auzit un sunet metalic. Am ridicat brusc ochii și, privind în jur, am încercat să localizez zgomotul. Îngrozit, l-am văzut pe inspectorul Beant Singh trăgând cu un revolver asupra primului ministru. În același moment, am văzut și pe ofițerul Satwant Singh năpustindu-se spre Indira Gandhi, care se prăbușea deja, trăgând o rafală de mitralieră. După câteva secunde au aruncat armele și au ridicat mâinile strigând: noi am făcut ceea ce voiam; acum, faceți voi cu noi ce vreți»⁴⁵

Cei doi asasini „au tras douăsprezece gloanțe, din care opt au lovit-o pe Indira în piept, abdomen și coapsă”⁴⁶. Asasinatul s-a petrecut la 9 și 18 minute. „**Mother India**” a fost transportată imediat la „Institutul medical” din New Delhi (situat la cinci kilometri de locul dramei), unde a sosit în jurul orei 9 și 30 minute. Indira „sângera abundant”⁴⁷, era „inconștientă și nu mai respira”⁴⁸. Pulsul imperceptibil și pupilele dilatate, ce nu reacționau la lumină, indicau o realitate sumbră: „ea era în stare de moarte clinică”⁴⁹. Cu toate acestea, 12 medici chirurghi au procedat la o operație de urgență, sperând într-un miracol, ce nu avea să se producă. La orele 12 și 30 de minute, o țară întreagă, redusă la tăcere, afla cu stupefacție de moartea celei supranumite și „ultima împărăteasă a Indiilor”⁵⁰. Legenda țesută încă din timpul vieții era încununată, dramatic dar grandios, cu aura martiriului!

*

Am văzut în rândurile de mai sus preocuparea constantă a Indirei de a asigura continuitatea „dinastiei” Nehru-Gandhi. La jumătatea anilor șaptezeci, ea a considerat că este oportun să-l promoveze în structurile de conducere ale CNI(I), pe fiul său mai mic, Sanjay. Acesta dovedea certe calități de om politic, dar destinul i-a fost potrivit: în dimineața zilei de 23 iunie 1980 (orele 8 și 15 minute)⁵¹, micul avion ce-i agrementa „plimbarea de dimineață” s-a prăbușit chiar în grădina reședinței oficiale a primului ministru. Dispariție stupidă sau atentat? Un răspuns exact nu s-a putut oferi nicicând. Totuși, de câte ori se fac referiri la moartea lui Sanjay, se apelează la exprimări eufemistice precum „accident produs în condiții neelucidate”⁵². Există însă o certitudine: în ciuda vârstei tinere, personajul acumulase un „lot” bine garnisit de adversități și inamicii...

⁴⁵ **Ibidem.**

⁴⁶ *Jeune Afrique L'intelligent*, no 2180-2181, p. 72.

⁴⁷ **Ibidem**; vezi și idem, no. 2089, du 23 au 29 jan. 2001, p. 14.

⁴⁸ **La meurtre...**, p. 21.

⁴⁹ **Ibidem.**

⁵⁰ *Jeune Afrique L'intelligent*, no. 2180-2181, p. 72.

⁵¹ *Lumea*, nr. 27, 3 iul. 1980, p. 39.

⁵² Idem, nr. 22, 30 mai 1991, p. 7.

Zdrobită de durere, Indira s-a orientat, mai mult pasional decât rațional, către celălalt fiu, Rajiv, pentru continuarea tradiției familiale. Pilot de cursă lungă la „Air India”, Rajiv „nu era pregătit pentru jungla politicii”⁵³, cu atât mai mult cu cât nu moștenise „ambițiile politice ale familiei”⁵⁴. Cu siguranță că noul „moștenitor” nu ar fi ajuns prea departe, dacă nu intervenea brutală dispariție a mamei sale, la 31 octombrie 1984. La numai trei ore de la decesul Indirei, Rajiv, care nu avea funcții guvernamentale, s-a văzut obligat să depună jurământul ca prim-ministru, „împins de soartă pe scena pe care ani de zile a încercat să o evite”⁵⁵.

Trebuie recunoscut că Indira, pe lângă excepționalele sale calități politice, s-a dovedit și o mamă responsabilă, o adevărată „Cornelia”. Rămăasă singură, ea a supravegheat cu atenție evoluția celor doi fii. Despre Rajiv se spunea că, deși nu a fost un elev strălucit (nu și-a încheiat nici studiile universitare, începute la Londra!), totuși era „un temperament onest” iar „educația sa civică a fost desăvârșită”⁵⁶. Forțat de împrejurări să intre în politică, el și-a asumat povara guvernării „cele mai mari democrații a lumii” cu un remarcabil curaj și devotament. Tânăr (avea doar 40 de ani în momentul numirii ca premier), a vrut să sincronizeze politicianismul tradiționalist (întruchipat inclusiv de mama sa), cu elanul caracteristic generației sale. De aceea, sloganul guvernării lui (31 octombrie 1984-2 decembrie 1989) a fost: «să asigurăm intrarea Indiei în secolul al XXI-lea»⁵⁷. Rajiv avea și un model: „tigrii asiatici” (Singapore, Hong Kong, Taiwan și Coreea de Sud) care, prin politici economice liberale și atragerea capitalului străin, au progresat rapid, dobândind statutul de «noi țări industrializate». De aceea, Rajiv a promovat o nouă generație de politicieni, „îndepărtând pe foștii aliați ai mamei sale”⁵⁸ și renunțând chiar la fetișul „socialismului indian”, inaugurat încă de bunicul său, Jawaharlal Nehru. Prin politica de „modernizare accentuată”, cu nuanțe «thatcheriene»⁵⁹, rata de creștere a produsului național brut a depășit 10% în 1989, accentul fiind pus pe producția de calculatoare (cu o creștere de 70%, în același an), articole electronice (64% creștere), automobile etc. Tot acum, ca o dovadă a potențialului tehnico-militar atins, India a plasat pe orbită propria rachetă balistică, numită «Agni». Cu toate efectele pozitive, «uraganul schimbărilor»⁶⁰ a fost resimțit ca o încercare mult prea îndrăznească de către straturile rurale,

⁵³ *Jeune Afrique L'intelligent*, no. 2180-2181, p. 72.

⁵⁴ *Lumea*, nr. 22, 1991, p. 7.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Cf. *Temps Nouveaux*, no. 51, 19-25 déc. 1989, p. 15.

⁵⁸ *Lumea*, nr. 22, 1991, p. 7.

⁵⁹ Vezi *Une dynastie assassinée*, în *L'Express*, no. 2081, 30 mai 1991, p. 21.

⁶⁰ *Temps Nouveaux*, no. 51, 1989, p. 15.

conservatoare, ale societății indiene. De aici, un anume impact social și psihologic, ce va eroda pozițiile CNI(I), până la alegerile de la sfârșitul anului 1989.

O altă preocupare a tânărului premier o reprezenta asigurarea păcii interne a Uniunii, tot mai amenințate, după moartea Indirei, de conflicte etnice și confesionale, multe inducând tendințe separatiste (Cașmir, Pundjab, Assam). Rajiv a acordat prioritate dezamorsării „problemei sikh” (3.000 de sikhi au fost linșați în capitală, în zilele ce au urmat asasinatului din 31 octombrie 1984). După intense pertractări, el a semnat la New Delhi, la 24 iulie 1985, un acord cu liderul moderat al „**Akhali Dal**”, Horchand Singh Longowal. Numai că, aplicarea acordului „a fost pur și simplu torpilată de aripa extremistă a comunității sikh”⁶¹ prin asasinarea lui Longowal, la mai puțin de o lună (20 august 1985). Extremiștii au preluat din nou inițiativa și au aplicat metoda deja experimentată anterior: reocuparea „**Templului de Aur**” din Amritsar. De această dată, autoritățile de la Delhi au procedat mult mai precaut. Ele au declanșat operațiunea „**Black thunder**” („Tunetul negru”), dar forțele de ordine n-au mai luat cu asalt templul, ca în 1984, ci l-au asediat, obligându-i pe ireductibilii sikhi să se predea după zece zile. În plus, soldații „s-au abținut să intre în templu pentru a nu răni sentimentele religioase ale populației sikh”⁶². Un asemenea comportament a avut un efect moral considerabil, astfel încât, operațiunea „**Tunetul negru**” a marcat începutul „unui proces ireversibil de izolare și neutralizare graduală a extremismului sikh”⁶³.

Rajiv Gandhi a continuat politica externă a mamei sale, India rămânând un punct de reper în relațiile internaționale. El a probat perseverență chiar acolo unde Indira manifestase suspiciune. Prin urmare, la sfârșitul anului 1988, convingerea sa în virtuțile diplomației l-a purtat în vizite oficiale la doi incozi vecini: R.P. Chineză (primul „summit” indo-chinez după 34 de ani) și Pakistan (abia revenit la un regim democratic, sub conducerea celei dintâi femei prim-ministru dintr-o țară musulmană, Benazir Bhutto, fiica fostului premier Zulfikar Ali Bhutto, executat prin spânzurare, la 4 aprilie 1979, din ordinul dictatorului-militar Zia-ul-Haq). S-a amorsat, de o manieră pozitivă, un proces de reconciliere a trei țări care, împreună, reuneau două miliarde din oamenii planetei.

O adevărată sfidare pentru politica externă a cabinetului Rajiv Gandhi o reprezenta situația din insula vecină, Sri Lanka. De fapt aici ar trebui căutate firele atentatului ce au pus capăt, prematur, vieții politicianului indian. Insula era zguduită de un sângeros război civil între două populații cu obârșii indiene: **singalezii** (majoritari – circa 80%, cu tenul mai deschis, considerați urmași ai arienilor indoeuropeni) și **tamilii** (minoritari, din nordul și estul insulei, cu tenul

⁶¹ Idem, no. 25, iuin 1988, p. 14.

⁶² **Ibidem.**

⁶³ **Ibidem.**

închis, urmași ai dravidienilor)⁶⁴ Neînțelegerile au mers până acolo încât, reprezentanți ai tamililor extremiști „au reclamat constituirea unui stat separat, **Eelam**, în nordul și estul insulei”⁶⁵ Cum era de așteptat, conflictul a reverberat și în sudul Indiei, unde trăiește o impresionantă comunitate tamilă, de 50 milioane persoane (statul Tamil Nadu).

Sensibil la atrocitățile din țara vecină, Rajiv a considerat că este moral ca India să intervină. Din nefericire, nu a calculat cu exactitate în ce viespar s-a lăsat atras. Inițiativa lui a fost salutată de octogenarul președinte sri lankez, Junius Richard Jayawardene, căruia situația îi scăpa, cu fiecare zi, de sub control. Cei doi lideri au semnat, la 29 iulie 1987, un „Acord de restaurare a păcii, legalității și ordinii în nordul și estul Republicii Sri Lanka”. Deși interpretările au fost diferite, de la aprobare la dezaprobare, totuși acordul s-a dovedit bine conceput. Astfel, forțele indiene aveau statutul de „forțe de menținere a păcii” Rolul lor era de a dezarma pe „tigrii tamili” intrați în rebeliune, în paralel cu obligația retragerii forțelor armate sri lankeze și recunoașterea unui statut de autonomie pentru teritoriile locuite de tamili⁶⁶ Prezența indiană s-a prelungit până în 1990, crescând constant, de la 15.000 la 45.000 soldați. Acordul nu a fost agreat nici de extremiștii singalezi, nici de cei tamili. Refuzul extremiștilor tamili de a se supune înțelegerii a iritat orgoliul puternicului vecin continental. După numai trei luni, de la semnarea documentului, armata indiană s-a lăsat antrenată în operațiuni militare împotriva „tigrilor tamili” Încercarea de pacificare cu forța a provocat grave resentimente tamililor. Pentru ei India s-a transformat în „agresor” iar Rajiv în „trădător”. De aici, fixarea unui nou obiectiv prioritar: răzbunarea „trădării”. Interesant este și faptul că deși noul președinte sri lankez, Ranasinghe Premadasa, ales în 1989, a cerut în repetate rânduri retragerea indienilor⁶⁷, Rajiv a tergiversat constant, în pofida eșecului evident. Armatele indiene vor fi retrase în 1990, abia după înfrângerea lui Rajiv, în alegerile din noiembrie 1989.

Ce s-a întâmplat la scrutinul din toamna lui 1989? Am văzut mai sus că terapia liberală a produs o stare de tensiune socială. La aceasta s-au adăugat și unele scandaluri de corupție (precum „afacerea Bofors” – importul de arme din Suedia; unele medii au considerat respectiva „afacere” drept o reușită intoxicare a CIA, ce a lovit atât India, cât și Suedia, a căror politică externă nu era agreată la Washington), cu implicații asupra imaginii guvernului. Rezultatul a fost ușor paradoxal: CNI(I) a ieșit pe primul loc, pierzând însă majoritatea parlamentară. În aceste condiții, Rajiv a preferat să treacă în opoziție, decât să încerce o

⁶⁴ Vezi un scurt istoric al celor două comunități în *Le Nouvel Afrique-Asie*, no. 103, april 1998, p. 42.

⁶⁵ *Lumea azi*, nr. 24, 14 iun. 1990, p. 32; vezi și M. Boivin, *op.cit.*, p. 132-133.

⁶⁶ Vezi *Temps Nouveaux*, no 43, oct. 1987, p. 20-21; idem, nr. 2, 10-16 jan. 1989, p. 15-16.

⁶⁷ Cf. *Asie et Afrique aujourd'hui*, no. 3, mai-juin 1990, p. 58-59.

soluție minoritară. A rezultat o complicată aritmetică parlamentară redată foarte plastic de un ziarist occidental: «Rajiv Gandhi a pierdut dar nimeni nu a câștigat»⁶⁸. Consecința: la conducerea Indiei au urmat două guverne heteroclite a căror fragilitate a condus, în mod inevitabil, spre alegeri anticipate (mai 1991).

Noua campanie electorală avea să consemneze încă o dramă: moartea violentă a lui Rajiv Gandhi. Fiul Indirei a încercat să-și depășească „temperamentul rece”, cu atât mai mult cu cât „i s-a reproșat că în timpul campaniei pentru alegerile din 1989, pierdute, a fost prea distant cu mulțimile”⁶⁹. De această dată, Rajiv a abordat o campanie în stil american, vie și colorată, foarte apropiată de electorat. A trăit chiar experiențe inedite, liderul CNI(I) povestind cu umor apropiatilor despre înțepăturile, loviturile și îmbrâncelile suportate în contactul direct cu alegătorii. Faptul că nu i s-a întâmplat nimic, deși un obiect ascuțit sau contondent ar fi fost suficient pentru un asasinat, i-a dat încredere. Și totuși, moartea hâdă îl aștepta, pe 20 mai 1991, la Sriperumpudur (statul Tamil Nadu), tocmai în ultima deplasare electorală. Totul se desfășura firesc. Mulțimi de oameni treceau prin fața fiului Indirei și-l salutau. Rajiv avea brațele încrucișate la piept când în fața lui s-a oprit o tânără tamilă, cu un buchet de flori în mâini. Un tablou aproape idilic. Rajiv zâmbea fericit. Numai că, în jurul taliei, tânăra avea disimulată o centură plină cu explozibil. În timp ce executa reverența de rigoare, ea a declanșat și mecanismul sinucigaș. Explozia a fost devastatoare: instantaneu „cincisprezece corpuri sfârtecate zăceau împrăștiate pe o rază de șase metri”⁷⁰. Cât privește ex-premierul, agenția „**Press Trust of India**” (PTI) zugrăvea o imagine de coșmar: „capul lui Rajiv a fost smuls de forța deflagrației”⁷¹. Mai mult, un polițist, martor ocular al tragediei, întrebat de ziariști unde este corpul victimei, a răspuns uluit: «n-a mai rămas nimic»⁷².

Cu acest asasinat abominabil, revendicat de o grupare a „tigrilor tamili”, s-a pus capăt, cel puțin pentru moment, „dinastiei Gandhi”. Rajiv a lăsat în urmă un fiu, Rahul, și o fiică, Priyanka. Văduva sa, Sonia Gandhi, de origine italiană, este total ostilă ideii ca fie Rahul, fie Priyanka, să se aventureze în politică. Și totuși, în cercurile apropiate CNI(I), tânăra Priyanka este prezentată ca viitoarea... Indira Gandhi. Ar fi o confirmare a faptului că, în India, ciclul natural viață-moarte-viață înseamnă, **Gandhi după Gandhi!**

⁶⁸ *Lumea azi*, nr. 42, 18 oct. 1990, p. 15.

⁶⁹ *Une dynastie...*, în *L'Express*, no. 2081, p. 21.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 20.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.